

UNIVERSITATEA DE STAT DIN MOLDOVA

Cu titlu de manuscris

C.Z.U.: 327 (478): 061.1EU (043.2)

MORARI CRISTINA

**DIMENSIUNILE EXTERNE ȘI INTERNE ÎN PROCESUL DE
INTEGRARE EUROPEANĂ. CAZUL REPUBLICII MOLDOVA**

**SPECIALITATEA 562.04 – TEORIA INTEGRĂRII EUROPENE,
INSTITUȚII, PROCESE ȘI POLITICI EUROPENE**

Autoreferatul
tezei de doctor în științe politice

CHIȘINĂU, 2017

Teza a fost elaborată în cadrul Departamentului Relații Internaționale, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, Universitatea de Stat din Moldova

Conducător științific:

VASILESCU Grigore, doctor habilitat în științe filosofice, profesor universitar

Referenți oficiali:

1. **JUC Victor**, doctor habilitat în științe politice, profesor cercetător, vicedirector al Institutului de Cercetări Juridice și Politice al Academiei de Științe a Moldovei;
2. **KRAIJDAN Arina**, doctor în istorie, conferențiar universitar, Rector Universitatea „Perspectiva INT”.

Componența Consiliului Științific Specializat (CȘS):

1. **TEOSA Valentina**, președinte CȘS, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar;
2. **EJOV Cristina**, secretar CȘS, doctor în științe politice, conferențiar universitar;
3. **SOLOMON Constantin**, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar;
4. **BENIUC Valentin**, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar;
5. **COLAȚCHI Angela**, doctor în sociologie, conferențiar universitar;
6. **SOLCAN Alexandru**, doctor în istorie, conferențiar universitar.
7. **VARZARI Pantelimon**, doctor habilitat în științe politice, profesor universitar

Susținerea va avea loc la data de 14 septembrie 2017, ora 15.00, în ședința Consiliului Științific Specializat D 30. 562. 04 - 01 din cadrul Universității de Stat din Moldova, adresa: MD-2009, or. Chișinău, str. A. Mateevici, nr.60, blocul IV, auditoriul 222.

Teza de doctor și autoreferatul pot fi consultate la Biblioteca Centrală a Universității de Stat din Moldova și la pagina web a CNAA al Republicii Moldova (www.cnaa.md).

Autoreferatul a fost expediat la 04 august 2017.

Secretar științific al Consiliului Științific Specializat,
doctor în științe politice, conferențiar universitar

EJOV Cristina

Conducător științific,
doctor habilitat în științe filosofice, profesor universitar

VASILESCU Grigore

Autor

MORARI Cristina

© Morari Cristina, 2017

REPERELE CONCEPTUALE ALE CERCETĂRII

Actualitatea temei. Procesul de integrare europeană în relațiile internaționale contemporane prezintă un fenomen care este studiat dintr-o perspectivă multiaspectuală, deoarece este unul complex, de lungă durată și care se manifestă în diverse domenii, presupunând un șir de politici atât pe plan extern, cât și pe plan intern. În acest context, este necesar de a determina, delimita și analiza dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare europeană.

Un alt argument al actualității temei propuse spre cercetare este faptul că procesul de integrare europeană nu se limitează doar la diferite aspecte ale politicii externe, cum ar fi întrevederile oficiale, consultări, negocieri, semnare de acorduri, ci implică și transformări esențiale interne în domeniile politico-juridic, economico-social și cultural. De menționat că practica integrării europene a statelor membre ale Uniunii Europene (UE), cum sunt Țările Baltice, Polonia, România, dar și a celor din Balcanii de Vest, demonstrează impactul factorului extern al Uniunii Europene asupra transformării, modernizării și democratizării statelor respective. Corespunzător, devine necesară efectuarea unui studiu al experienței europenizării acestora în vederea delimitării unor repere pentru Republica Moldova.

La etapa actuală, pentru integrarea europeană de succes a Republicii Moldova devine esențială studierea acestui proces prin prisma dimensiunilor date, deoarece de implementarea lor eficientă depinde rezultatul scontat. Deși cooperarea politică și cea economică dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană s-a intensificat odată cu semnarea Acordului de Asociere, a Acordului de instituire a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător și obținerea liberalizării regimului de vize din cauza mai multor probleme, mai ales de ordin intern, procesul de integrare europeană a țării se desfășoară contradictoriu și destul de lent. Prin urmare, devine important de evaluat modul în care se realizează și se interconectează dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare a Republicii Moldova, identificând direcțiile prioritare în acest sens.

Descrierea situației în domeniul de cercetare și identificarea problemelor de cercetare. Există studii, atât occidentale, cât și autohtone, care abordează anumite segmente ale dimensiunilor externe și ale celor interne în procesul de integrare europeană, însă, constatăm, că acestea evidențiază doar tangențial unele aspecte ale problematicii date și fără a o analiza integral. În rândul mai multor cercetători occidentali în domeniul științei politice, cum ar fi H. Grabbe [4], P. J. Kubicek [25], J. P. Olsen [31], C. Radaelli [32], F. Schimmelfennig și U. Sedelmeier [34] predomină analiza politicii de condiționalitate a Uniunii Europene și a

mecanismelor europenizării, prin intermediul cărora cerințele europene pot conduce la schimbări instituționale și transformări de politici naționale. Viziunile cercetătorilor străini J. Borkowski [21], I. Dekic [22], L. M. Hodak [23], M. Risteska [33], U. Stern și S. Wohlfeld [35], R. Vilpišauskas [36] etc. și a celor români A. L. Ivan [7], D. Vătăman și I. David [14] reflectă diverse aspecte în evoluția și realizarea procesului de integrare europeană a statelor din Europa Centrală și de Est, cât și a statelor din Balcanii de Vest. În Republica Moldova, problematica dată este mai larg abordată din punct de vedere teoretic, al evoluției relațiilor moldo-comunitare și al analizei nivelului de realizare a angajamentelor asumate la nivel național atât de mediul academic (V. Beniuc [16], V. Juc [8], V. Teosa [20], Gr. Vasilescu [12], Gh. Căldare [2], Sv. Cebotari [3], A. Colațchi [19], A. Kraijdan [24], etc.), cât și de experții societății civile (V. Bucătaru [1], I. Groza [5], A. Gudîm [6], I. Klipii [9], L. Litra [26], I. Osoianu [11] etc.)

Problemele principale de cercetare identificate în cadrul lucrării constituie: 1) procesul de integrare europeană a statelor cu aspirații europene se desfășoară prin intermediul stabilirii și realizării dimensiunilor externe și a celor interne, domeniile de funcționare a cărora sunt interdependente; 2) funcționarea și realizarea eficientă a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană sunt esențiale în pregătirea statului pentru aderare la UE; 3) în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova dimensiunile externe și cele interne se dovedesc a nu fi valorificate pe deplin, fapt determinat de factori interni (cum ar fi lipsa consensului politic și social, ritmul lent al reformelor, insuficiența transparenței și credibilității) și factori externi (cum ar fi contextul nefavorabil internațional și regional, faptul situării Republicii Moldova în zona de suprapunere a intereselor geopolitice ale UE și Federației Ruse).

Scopul și obiectivele tezei. Scopul studiului constă în cercetarea teoretico-conceptuală a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană și investigarea analitico-aplicativă a corelării acestora, având drept studiu de caz Republica Moldova. În vederea realizării scopului propus au fost formulate următoarele *obiective*: analiza istoriografiei cercetării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană; identificarea conceptuală a procesului integraționist și a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană; formularea abordărilor metodologice ale cercetării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană; examinarea experienței statelor membre ale Uniunii Europene din Europa Centrală și de Est în realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul lor de integrare europeană; investigarea manifestării dimensiunilor externe și a celor interne în practica procesului de integrare europeană a statelor din Balcanii de Vest; aprecierea evoluției dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova; estimarea interdependenței dimensiunilor

externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul actual și de perspectivă.

Metodologia cercetării științifice. În cadrul cercetării s-a aplicat o metodologie complexă, cu caracter interdisciplinar al studiului teoretico-aplicativ politologic. Metodologia a inclus abordări, principii și metode de cercetare a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, și anume: *metode general științifice* (dialectică, inductivă și deductivă, structural-funcțională, instituțională, comparativă etc.) și *metode particular-științifice și speciale* (invent-analiza, analiza conținutului documentelor, interviul, precum și identificarea indicatorilor cantitativi și calitativi privind aprecierea realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova).

Noutatea și originalitatea științifică constă în introducerea în știința și practica națională a conceptelor de dimensiuni externe și dimensiuni interne în procesul de integrare europeană; evaluarea experienței realizării dimensiunilor respective în procesul de integrare europeană a statelor din Europa Centrală și de Est și a statelor din Balcanii de Vest, cu identificarea unor repere pentru practica autohtonă – aspect slab reflectat în Republica Moldova; determinarea indicatorilor cantitativi și calitativi pentru estimarea realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova; evidențierea direcțiilor/sarcinilor prioritare pentru Republica Moldova din perspectiva cursului său european.

Problema științifică importantă soluționată constă în determinarea și conceptualizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, ceea ce a condus la argumentarea interdependenței dimensiunilor respective în vederea stabilirii impactului și rolului acestora în realizarea vectorului european al Republicii Moldova.

Semnificația teoretică a cercetărilor efectuate se exprimă prin completarea cadrului conceptual pentru desfășurarea investigațiilor cu caracter științific interdisciplinar asupra procesului de integrare europeană prin elucidarea dimensiunilor sale externe și interne; determinarea unor repere din experiența europeană pentru realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova; argumentarea necesității fortificării dimensiunilor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în condițiile în care rolul dimensiunilor externe este predominant.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările formulate pot servi drept puncte de reper pentru factorii de decizie guvernamentali și nonguvernamentali în vederea realizării obiectivelor de integrare europeană a Republicii Moldova. Materialele cercetării pot să-și găsească aplicabilitate în elaborarea cursurilor universitare în domeniile relațiilor internaționale și studiilor europene.

Rezultatele științifice principale înaintate spre susținere:

- Dimensiunile externe în procesul de integrare europeană includ factorul UE (autoritatea și influența UE, întâlniri, declarații oficiale, vizite etc.) și politica de condiționalitate pozitivă și negativă a Uniunii Europene (implică criterii, negocieri purtate în baza cerințelor înaintate de către Uniune, strategii de pre-aderare, semnare de acorduri, asistență tehnică și financiară etc.);
- Dimensiunile interne în procesul de integrare europeană se realizează primordial prin procesele de europenizare, democratizare și modernizare a statului încadrat în procesul de integrare europeană;
- Practica realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a statelor din Europa Centrală și de Est și a celor din Balcanii de Vest demonstrează că acestea funcționează și constituie repere importante pentru Republica Moldova, care trebuie adaptate la specificul național;
- Din punct de vedere teoretic, dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova se regăsesc în politica de integrare promovată de guvernarea actuală, dar la nivel practic nu funcționează pe deplin. Rolul dimensiunilor interne deseori este subapreciat de către factorii de decizie, iar importanța dimensiunilor externe prevalează.

Implementarea rezultatelor științifice. Rezultatele științifice obținute au fost expuse în cadrul cursurilor universitare “Integrare europeană” și “Probleme actuale ale UE” susținute de autor la Universitatea de Stat din Moldova.

Aprobarea rezultatelor. Teza a fost discutată la Departamentul Relații Internaționale și la Seminarul Științific de Profil în cadrul Universității de Stat din Moldova. Rezultatele științifice obținute au fost reflectate în cadrul a 17 conferințe științifice naționale și internaționale, cum ar fi conferința științifică internațională *Țările post-sovietice între UE și Federația Rusă – analiza circumstanțelor specifice și tendințelor politice* (Chișinău, 27 septembrie 2016); conferința internațională Jean Monnet EURINT *The Eastern Partnership under strain – time for a rethink?* (Iași, 20-21 mai 2016) etc. Calitatea de participant al proiectului FP7 Marie Curie Acțiuni (IRSES) de asemenea servește drept aprobare a rezultatelor tezei.

Publicațiile la tema tezei. Rezultatele cercetării au fost expuse în 23 de articole și rezumate științifice din cadrul unor reviste științifice naționale și internaționale.

Volumul și structura tezei. Teza este constituită din introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografie din 247 de titluri, 8 anexe, 140 pagini de text de bază.

Cuvinte-cheie: integrare europeană, dimensiuni externe, dimensiuni interne, factor UE, politică de condiționalitate, europenizare, democratizare, modernizare, reforme, politici.

CONȚINUTUL TEZEI

Teza a fost structurată în baza scopului și obiectivelor cercetării și este constituită din introducere, trei capitole ce cuprind șapte paragrafe, concluzii generale și recomandări, bibliografie, anexe, adnotări și lista abrevierilor.

În **INTRODUCERE** se argumentează actualitatea și importanța temei studiate, sunt formulate scopul și obiectivele cercetării, noutatea științifică a rezultatelor obținute și problema științifică soluționată de către autor, importanța teoretică și valoarea aplicativă a tezei.

Primul compartiment al lucrării - **ISTORIOGRAFIA ȘI BAZELE CONCEPTUAL-TEORETICE ALE INTEGRĂRII EUROPENE**, este dedicat analizei istoriografiei și a situației în domeniul cercetării, precum și conceptualizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană.

În primul subcapitol, *Istoriografia cercetării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană*, se supun cercetării lucrările realizate de autorii din Occident, cei din Federația Rusă, România și Republica Moldova, care abordează procesul de integrare europeană dintr-o perspectivă complexă, identificând principalele aspecte pentru comprehensiunea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană.

Problematica dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană nu este analizată suficient și integral, întrucât studiile existente reflectă doar tangențial segmente ale acesteia. În rândul mai multor cercetători occidentali în domeniul științei politice, H. Grabbe [4], P. J. Kubicek [25], J. P. Olsen [31], C. Radaelli [32], predomină analiza politicii de condiționalitate a Uniunii Europene și a mecanismelor europenizării, prin intermediul cărora cerințele europene pot conduce la schimbări instituționale și transformări de politici naționale. Spre exemplu, cercetătoarea H. Grabbe [4] prezintă un studiu amplu al faptului cum UE folosește condițiile de aderare pentru a influența politica publică internă în țările candidate. În ceea ce privește reflecțiile asupra segmentelor dimensiunilor externe în procesul de integrare europeană - condiționalitatea UE, factorul UE, criteriile, cerințele etc., specificăm studiul lui F. Schimmelfennig și U. Sedelmeier [34], care subliniază că în procesul de extindere a UE statele din Europa Centrală și de Est au experimentat guvernarea externă și în această bază se analizează transferul normelor europene spre o largă varietate de politici.

Având în vedere că compartimentul doi al lucrării este destinat analizei practicii europene de realizare a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a statelor din Europa Centrală și de Est și a celor din Balcanii de Vest, este notorie contribuția publicațiilor care reflectă experiența statelor vizate în acest domeniu. În acest context, menționăm contribuțiile autorilor străini J. Borkowski [21], I. Dekic [22], L. M. Hodak [23],

M. Risteska [33], U. Stern și S. Wohlfeld [35], R. Vilpišauskas [36] etc. cât și ale celor români A. L. Ivan [7], D. Vătăman și I. David [14].

În Federația Rusă, problema integrării europene a fost și este examinată în condițiile în care reprezintă un proces important în cadrul științelor relațiilor internaționale și studiilor europene. Printre cercetătorii ruși preocupați de problematică se înscriu V. G. Baranovski [15], Ia. Burleai [17], N. A. Kozloveț [18]. În studiile acestora s-au combinat armonios abordarea istorico-politică cu specificul regional.

În gândirea teoretică autohtonă, preocuparea științifică față de problema integrării europene a Republicii Moldova este manifestată prin intermediul unui studiu multidimensional și interdisciplinar, care se află într-o continuă dezvoltare. Deși până la moment în Republica Moldova nu a fost realizat un studiu complex al dimensiunilor supuse spre cercetare în această lucrare, majoritatea publicațiilor autohtone reprezintă unele aspecte ale problematicii în cauză, prin intermediul analizei acordurilor moldo-comunitare semnate, semnificației întrevederilor la nivel înalt, identificării deficiențelor și restanțelor înregistrate în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. Lucrări valoroase în domeniul studiat aparțin cercetătorilor V. Beniuc [16], V. Juc [8], V. Teosa [20], Gr. Vasilescu [12], în cadrul cărora sunt reflectate importante aspecte teoretico-practice esențiale pentru determinarea problemelor și tendințelor în procesul de integrare europeană a țării. De asemenea, menționăm cercetările științifice efectuate de Gh. Căldare [2], Sv. Cebotari [3], A. Colațchi [19], A. Kraijdan [24] ș.a. Un set variat de analize dedicate problematicii integrării europene a Republicii Moldova aparține experților autohtoni din cadrul organizațiilor non-guvernamentale, cum sunt Asociația pentru Politică Externă, IDIS „Viitorul”, Asociația pentru Democrație Participativă „ADEPT”, Expert-Grup, Institutul de Politici și Reforme Europene etc. Printre aceștia notăm autorii V. Bucătaru [1], I. Groza [5], A. Gudîm [6], I. Klipii [9], L. Litra [26], I. Osoianu [11] etc.

În așa fel, cercetarea istoriografică a constituit fundamentul necesar pentru determinarea și studierea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, având ca studiu de caz Republica Moldova.

În al doilea subcapitol, *Procesul de integrare europeană din perspectiva dimensiunilor externe și a celor interne: aspecte teoretico-conceptuale*, sunt identificate conceptele și noțiunile de bază ale integrării europene și se explică esența procesului integraționist prin prisma teoriilor fundamentale. Subcapitolul pune accent pe definirea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, explicând funcționarea acestora prin cercetarea teoretico-conceptuală a trăsăturilor esențiale ale condiționalității europene, factorului UE, europeanizării, modernizării și democratizării.

Procesele integraționiste contemporane sunt efectuate prin colaborare, cooperare (bilaterală și multilaterală), integrarea propriu-zisă și unificare. Având în vedere că unificarea este forma superioară a proceselor integraționiste spre care se tinde, dar care încă nu a fost realizată, anume procesul de integrare este cel ce necesită o analiză mai aprofundată. În literatura de specialitate s-au cristalizat mai multe teorii privind fenomenul integrării și, în dependență de curent, noțiunea de integrare dobândește o nuanță specifică. Printre cele mai cunoscute teorii integraționiste se pot distinge: funcționalismul, neofuncționalismul, federalismul, tranzacționalismul, interguvernamentalismul și instituționalismul – toate explicând integrarea în general și cea europeană în special, contribuind la comprehensiunea mai amplă a manifestării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană.

Integrarea europeană este definită de autor drept *totalitatea proceselor interconexe cu caracter economic, politic și social realizate prin cooperare, uniformizare juridico-instituțională și transferare graduală a unor competențe naționale către un centru supranațional în vederea unificării statelor europene într-o nouă entitate politico-economică*.

Este important din punct de vedere teoretic și practic de efectuat deosebirea dintre integrare și aderare, ultima fiind doar o etapă a integrării și se produce în momentul în care statul este acceptat să facă parte din cadrul Uniunii. Aderarea cuprinde mai multe etape, și anume: apropierea, adaptarea, faza de pre-aderare, aderarea propriu-zisă și etapa post-aderare. Menționăm, integrarea e posibilă atât cu, cât și fără aderare. În cazul când integrarea europeană presupune aderarea, este vorba de integrarea în UE, care are loc după producerea aderării propriu-zise.

Procesul integrării europene, fiind unul complex și manifestându-se prin diferite forme (politică, economică, socială), trebuie analizat din perspectiva realizării dimensiunilor sale externe și a celor interne. În lucrarea de față, definim *dimensiunea* drept aspect, latură, trăsătură, dar și o rază de acțiune, preocupare față de o anumită problemă. Prin urmare, dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare europeană sunt definite de autor după cum urmează:

Dimensiunile externe în procesul de integrare europeană reprezintă un ansamblu de politici, programe și instrumente utilizate și promovate de către UE în raport cu statele cu aspirații europene care presupun anumite norme, standarde, criterii pe care statele respective sunt obligate să le îndeplinească la nivel politico-juridic, socioeconomic și cultural. Dimensiunile date se manifestă și se promovează la nivel practic prin factorul UE și politica de condiționalitate a Uniunii Europene.

Dimensiunile interne în procesul de integrare europeană sunt totalitatea de politici implementate la nivel național în vederea adaptării și racordării structurilor politice, economice și socioculturale ale statului cu aspirații europene la standardele și normele europene, care pregătesc țara pentru aderarea și integrarea graduală în UE. Dimensiunile date se realizează cel puțin prin trei aspecte esențiale: europenizare, modernizare și democratizare.

Concluziile la primul compartiment generalizează rezultatele cercetării istoriografice și a celei conceptual-teoretice, definind conceptele de bază. Analiza fundamentală a gradului de investigare a problemei de cercetare demonstrează că există puține cercetări ce reflectă nemijlocit tema examinată. Există studii, atât străine, cât și autohtone, care abordează anumite aspecte ale dimensiunilor externe și ale celor interne în procesul de integrare europeană, cum ar fi europenizarea, politica de condiționalitate a UE, transformarea, criteriile și negocierile de aderare, racordarea internă la standardele și normele comunitare etc. Totodată, constatăm că acestea evidențiază doar tangențial diferite aspecte ale problematicii date fără a analiza integral dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare europeană.

În urma definitivării conceptuale a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană s-a stabilit că conceptul de dimensiune, interpretată ca aspect, latură, preocupare față de o anumită problemă, conține mai multe componente: politici, sarcini, priorități, acțiuni etc. Astfel, dimensiunile externe în procesul de integrare europeană se reflectă prin intermediul factorului UE (incluzând autoritatea și influența pe care o exercită UE, prezența acesteia prin intermediul întâlnirilor, declarațiilor oficiale, vizitelor etc.) și al politicii de condiționalitate pozitive și negative a UE, cristalizându-se prin prisma negocierilor purtate în baza cerințelor înaintate de către Uniune, acorduri, asistență tehnică, financiară etc. Dimensiunile interne în procesul de integrare europeană se inițiază de la faza de adaptare și pre-aderare (în cazul integrării cu aderare) și continuă și după accesarea la Uniunea Europeană. Aceste dimensiuni se manifestă prin intermediul europenizării, democratizării și modernizării statului. Europenizarea, în cazul nostru, este percepută din perspectiva de preluare la nivel național a politicilor și practicilor Uniunii Europene. Dimensiunile interne în procesul de integrare europeană presupun necesitatea de a stabili un program de acțiuni/foaie de parcurs care să permită fiecărei țări cu aspirații europene să se pregătească și să îndeplinească cerințele stabilite de dimensiunile externe.

Delimitarea dintre cele două dimensiuni ar fi că, dacă în sfera dimensiunilor interne se creează norme, după care urmează implementarea lor în sistemele naționale, dimensiunile externe asigură transferul regulilor Uniunii Europene și implementarea acestora de către statele ne-membre. Totodată, aceste dimensiuni sunt interdependente și se completează reciproc.

În cel de-al doilea compartiment - **IMPLEMENTAREA OBIECTIVELOR DE INTEGRARE EUROPEANĂ PRIN PRISMA EXPERIENȚELOR AVANSATE EUROPENE: REPERE PENTRU REPUBLICA MOLDOVA**, se formulează metodologia cercetării problematice în cauză și este studiată realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a statelor din Europa Centrală și de Est (Țările Baltice, Polonia și România), precum și a statelor candidate și potențial candidate din Balcanii de Vest.

În primul subcapitol, *Abordări metodologice ale cercetării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană*, sunt definite principiile și abordările aplicate în studiu; se analizează metodele științifice generale, particulare și speciale posibile de aplicat pentru obiectul de cercetare, contribuind astfel la o cercetare interdisciplinară și multidimensională. Lucrarea are la bază următoarele principii: incomensurabilității teoriilor științelor; corespondenței; simplității; și complementarității. Aceste principii, puse la baza cercetării împreună cu metodologia, au permis realizarea analizei complexe a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, precum și a interdependenței acestora. În acest sens au fost depășite abordările metodologice disciplinare tradiționale prin trecerea la o nouă abordare - a pluridisciplinarității, a interdisciplinarității și a transdisciplinarității [13, p. 242]. Pentru examinarea ipotezei în cercetarea dată se folosește un set de *metode general științifice*: metoda dialectică, metodele inductive și deductive, metoda analitică, metoda structural-funcțională, metoda instituțională, metoda comparativă etc. Printre *metodele particular-științifice și speciale* utilizate menționăm invent-analiza, analiza conținutului documentelor, metodele sociologice, monitorizarea abordării problematice integrării europene pe site-urile oficiale și non-guvernamentale din Republica Moldova etc. În același timp, o dimensiune importantă a cercetării efectuate este reflectată prin *metoda de cercetare prin interviu*. În cazul de față s-a recurs la interviul semistrukturat cu întrebări deschise și calitativ în profunzime, cu scopul de a cerceta realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova.

Pentru aprecierea gradului de realizare a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova și respectiv al nivelului de apropiere a țării de UE, un loc esențial în cercetare revine identificării de către autor a indicatorilor cantitativi (rata realizării Planului Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană (PNAIAA) în perioada 2014-2016, rata susținerii vectorului european al Republicii Moldova de către cetățenii țării în perioada 2010-2016 ș.a.) și a criteriilor calitative (capacitatea și voința clasei politice de a promova o politică eficientă de integrare; capacitatea Republicii Moldova de a realiza condiționalitatea UE; nivelul

de informare și formare europeană a cetățenilor Republicii Moldova privind integrarea europeană ș.a.).

În al doilea subcapitol, *Experiența statelor membre ale Uniunii Europene din Europa Centrală și de Est în realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană*, este dezvăluită și analizată realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Țărilor Baltice, a Poloniei și a României. În teză sunt abordate doar aceste state din regiune, din motiv că prezintă un interes mai sporit în identificarea unor repere importante pentru integrarea europeană a Republicii Moldova. Studiarea practicii acestor state a evidențiat faptul că pentru pregătirea acestora în vederea integrării europene, Uniunea Europeană a elaborat unele mecanisme de asociere și pre-aderare, printre care Acordurile Europene, rapoarte de progres, parteneriate de aderare și asistență financiară și tehnică. Pe dimensiunile interne se observă pregătirea statelor date pentru procesul de integrare europeană, prin crearea mecanismelor instituționale naționale de coordonare a procesului integraționist, elaborarea strategiilor de integrare europeană, adoptarea aquis-ului comunitar, reformarea tuturor domeniilor de activitate internă a statului.

Cercetarea realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a statelor date a reliefat că acest proces a decurs în mod individual pentru fiecare stat în parte, accentul fiind pus deseori pe dimensiunile interne. Astfel, Țările Baltice, deși similare în ceea ce privește politica UE față de ele, au ales diferite căi de tranziție și reforme [36]; Polonia a pus accent pe capacitatea și dorința statului polon de a se adapta, realizând obiectivele politicii externe la nivel intern [27, p. 20]; România, exprimându-și categoric dorința de a reveni în Europa prin integrarea în UE, a elaborat Declarația de la Snagov [7, p. 331], în care s-a susținut cursul european al țării și pe tot parcursul negocierilor de aderare a avut drept prioritate consolidarea statului de drept prin reforma justiției, combaterea corupției și asigurarea libertății de exprimare, întărirea liberei concurențe, pregătirea aparatului administrativ astfel încât legea europeană să fie aplicată [29, p. 76].

Studiarea experienței de integrare europeană a acestor state în mod cert contribuie la definitivarea unor lecții, repere și pentru Republica Moldova. Printre acestea subliniem: asigurarea consensului politic și susținerii integrării europene de către toate forțele politice și societatea civilă; conștientizarea faptului că integrarea europeană începe acasă; realizarea riguroasă a reformelor și depolitizarea procesului reformator; pregătirea cadrelor competente de a realiza dimensiunile externe și interne în procesul de integrare europeană; existența unui mecanism instituțional intern eficient de coordonare a procesului de integrare europeană;

realizarea unei campanii informaționale ample cu implicarea societății civile în acest sens și elaborarea strategiilor naționale de pregătire pentru procesul de integrare europeană.

În al treilea subcapitol, *Reflectarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a statelor din Balcanii de Vest*, este analizată manifestarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a statelor candidate și potențial candidate din Balcanii de Vest, inclusiv a Croației, ca cel mai recent stat devenit membru al UE. Integrarea europeană a devenit pentru statele din Balcanii de Vest o prioritate majoră în politica lor externă, iar politica de condiționalitate a UE a determinat inițierea și promovarea transformărilor interne necesare pentru îndeplinirea angajamentelor asumate.

În multe aspecte negocierile cu statele din Balcanii de Vest sunt calificate ca fiind similare celor care au avut loc cu statele din Europa Centrală și de Est. Această asemănare se referă la structura instituțională a negocierilor și poziția pe care UE o deține în domenii-cheie. Totuși, unele elemente cu siguranță diferă. Astfel, în cazul statelor din Balcanii de Vest, acquis-ul comunitar poate fi schimbat considerabil, iar condiționalitatea să crească ca rezultat al experienței ultimelor extinderi. Referindu-ne la criteriul politic, statelor din Balcanii de Vest li se cere să coopereze cu Tribunalul Penal Internațional pentru Fosta Republică Federativă Iugoslavia. În al doilea rând, trebuie să acorde atenție protecției minorităților și repatrierii refugiaților. În al treilea rând, li se cere o cooperare constructivă regională [30, p. 576].

Principalele probleme întâmpinate de statele din Balcanii de Vest pe dimensiunile interne se rezumă la reformarea structurală, care nu evoluează, probabil, din cauza privatizării lente și lipsei impunerii politicii concurențiale a Uniunii Europene și a controlului asistenței statale. Corupția și justiția de asemenea rămân a fi domenii problematice. Drept rezultat, UE monitorizează strict progresul realizat de către statele candidate. Ca și în cazul Statelor din Europa Centrală și de Est, statele din Balcanii de Vest elaborează strategii și creează mecanisme instituționale în vederea coordonării procesului său de integrare europeană (de exemplu, Croația a fondat *Oficiul pentru Integrare Europeană* în anul 1998). Respectiv, în pregătirea sa pentru integrare europeană, statele din Balcanii de Vest se conduc de cerințele venite din exterior, deși, conștientizând necesitatea reformelor interne, dispun de anumite mecanisme naționale care permit identificarea și realizarea obiectivelor strategice în cadrul cursului ales.

Analiza efectuată a permis formularea unor repere utile pentru Republica Moldova, printre care evidențiem: înlocuirea politicii de integrare europeană “cât de curând posibil” cu cea “de îndată ce suntem pregătiți,” optând pentru realizarea calitativă a condiționalității UE; asigurarea transparenței negocierilor purtate cu UE; încorporarea oficială a reprezentanților sectorului civic

în procesul integrării europene; asigurarea unei voințe politice și nu declarative în vederea realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană etc.

În concluzii la compartimentul doi, cercetarea practicii integrării europene a statelor din Europa Centrală și de Est (Țările Baltice, Polonia și România), cât și a celor din Balcanii de Vest a evidențiat clar existența, funcționarea și interacțiunea dintre dimensiunile externe și cele interne în acest proces. De remarcat, odată cu extinderea spre Est, condiționalitatea UE se face mai simțită și sunt elaborate instrumente specifice îndreptate spre orientarea statelor în cauză spre realizarea dimensiunilor interne în efortul lor integraționist. În cazul statelor din Balcanii de Vest această abordare se păstrează, deși apar unele trăsături specifice, cum ar fi amendarea criteriilor de la Copenhaga cu condiții adiționale, precum și o monitorizare mai strictă din partea comunității europene.

În baza analizei dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a statelor vizate în acest compartiment pot fi deduse un șir de caracteristici comune. Dimensiunile externe în procesul de integrare a statelor cercetate se reflectă mai ales prin politica de condiționalitate a UE. Condițiile comunitare includ, sub umbrela generalității sale, diverse aspecte specifice fiecărui stat. Poziția UE se face prezentă prin rapoartele de progres și monitorizarea permanentă a rezultatelor înregistrate, iar condiționalitatea UE este eficientă datorită recompenselor primite, în special a celei de oferire a perspectivei de aderare. Dimensiunile interne în procesul de integrare a statelor cercetate sunt realizate, în principal acordându-se prioritate implementării la nivel intern a cerințelor comunitare. De asemenea, statele date și-au conturat clar prioritățile în cursul lor european, fapt ce contribuie la realizarea promptă a dimensiunilor interne în procesul de integrare europeană, dar implicit și al celor externe. Se urmărește o tendință de creare a mecanismelor instituționale naționale pentru coordonarea procesului de integrare europeană, fie că este vorba de comitete, consilii sau birouri, oficii și chiar ministere pentru integrare europeană. Caracteristic este faptul că acestea, de regulă, sunt create odată cu stabilirea obiectivului de integrare europeană a statelor. În acest context, se urmărește și corelarea dimensiunilor externe cu cele interne, deoarece orice acord, reformă sau pas întreprins în vectorul european fie că se negociază cu UE și se implementează la nivel național, fie că vine din interior pentru a fi discutat la nivel extern. Remarcăm elaborarea planurilor naționale de realizare a integrării europene. Acestea, în mare parte, au fost efectuate în coraport direct cu recomandările UE și cu accent pe implementarea aquis-ului comunitar.

Experiența realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare a statelor vizate este utilă pentru Republica Moldova, care prin intermediul cooperării bilaterale, trainingurilor și seminarelor comune, realizarea cercetărilor sectoriale în cadrul statelor Europei

Centrale și de Est, precum și ale statelor din Balcanii de Vest trebuie să profite din plin de expertiza existentă în domeniul dat.

În cel de-al treilea compartiment - **EVALUAREA DIMENSIUNILOR EXTERNE ȘI A CELOR INTERNE ÎN POLITICA ȘI PRACTICA INTEGRĂRII EUROPENE A REPUBLICII MOLDOVA**, este analizat și apreciat procesul de integrare europeană a Republicii Moldova din perspectiva dimensiunilor externe și a celor interne.

În primul subcapitol, *Evoluția dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova până în anul 2009*, este studiată evoluția stabilirii și realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. Autorul analizează în ce măsură dimensiunile externe au influențat asupra constituirii și dezvoltării dimensiunilor interne și estimează principalele restanțe și cauzele acestora. Prin urmare, în subcapitol se oferă explicația acelor condiții și circumstanțe în care au fost formate dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova, constituind astfel o fundamentare pentru comprehensiunea stării actuale a procesului dat.

Dialogul politic dintre Republica Moldova și Uniunea Europeană a fost inițiat odată cu stabilirea relațiilor directe dintre cele două părți, iar conștientizarea opțiunii pentru integrarea europeană a țării a fost efectuată puțin mai târziu. După cum subliniază V. Juc, acest fapt se explică prin aceea că Republica Moldova nu a avut capacitatea să se impună pentru a fi inclusă în lista de priorități strategice ale Uniunii Europene datorită lipsei unei forțe politice eficiente și consecvente ce s-ar fi identificat cu integrarea europeană și ar fi promovat acest proces de apropiere graduală și aderare prin activități concrete [8, p. 5]. UE însă, prin politica sa de condiționalitate, de la etapa incipientă a contribuit la inițierea transformărilor interne și a pus bazele europenizării și democratizării țării, inițial prin intermediul Acordului de Cooperare și Parteneriat (APC), semnat în 1994 și intrat în vigoare în anul 1998, apoi și prin Planul de Acțiuni Republica Moldova – Uniunea Europeană (PAUEM), semnat în anul 2005 pentru trei ani.

Analiza dimensiunilor externe manifestate în perioada semnării și implementării APC prin intermediul unei scheme instituționale mixte și asistența UE oferită în cadrul programului TACIS a evidențiat rolul acestora în dezvoltarea dimensiunilor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova prin apropierea de standardele europene ale legislației, instituțiilor guvernamentale, principiilor organizării economiei și vieții sociale. Drept rezultat, integrarea europeană devine un obiectiv strategic al politicii externe a Republicii Moldova și o prioritate la nivel intern, creându-se anumite mecanisme instituționale pentru dirijarea procesului de integrare europeană, rolul principal revenindu-i Ministerului Afacerilor Externe și Integrării Europene al Republicii Moldova.

Corelarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova se evidențiază mai pronunțat în perioada implementării PAUEM. În vederea înlăturării acestuia, Guvernul Republicii Moldova a elaborat *Programul Național de Implementare a Planului de Acțiuni Republica Moldova - Uniunea Europeană* (PNIPA), care stabilea măsurile necesare, instituțiile responsabile și termenii pentru realizarea acestora. Ca rezultat, până în noiembrie 2007, Guvernul Republicii Moldova a dat publicității șapte rapoarte de monitorizare a implementării PAUEM. La rândul său, Comisia Europeană a prezentat trei rapoarte de progres al Moldovei privind implementarea PAUEM, care, spre deosebire de rapoartele naționale, veneau cu o critică constructivă asupra problemelor întâmpinate, dar și unele recomandări. Astfel, deși pe dimensiunile externe s-au obținut unele succese, cum ar fi: deschiderea Delegației Comisiei Europene la Chișinău și a Misiunii diplomatice a Moldovei pe lângă Comunitatea Europeană; desemnarea Reprezentatului Special al UE pentru Moldova; obținerea Sistemului generalizat de preferințe plus al UE (GSP+); creșterea asistenței financiare la 40 mln. de euro în anul 2007 etc., la capitolul dimensiunilor interne printre probleme s-a subliniat mai ales a) implementarea deficitară a strategiilor de reformă; b) libertatea insuficientă a mass-mediei; c) răspândirea largă a corupției și d) imixtiunea Guvernului în sfera afacerilor etc. [10, p. 183]. Totodată, observăm și creșterea suportului din partea populației pe dimensiunile interne al opțiunii integrării europene a țării, care se menține și în perioada când Republica Moldova devine parte a Parteneriatului Estic.

În al doilea subcapitol, *Corelarea dimensiunilor externe și a celor interne în integrarea europeană a Republicii Moldova la etapa actuală: probleme și perspective*, este estimată interdependența acțiunilor și obligațiilor asumate de către Republica Moldova în cadrul ambelor dimensiuni la etapa actuală. Se analizează măsura în care UE stabilește și influențează atât agenda integrării europene a țării, cât și transformările interne care au loc. În general, procesul de integrare europeană a Republicii Moldova este influențat în mare măsură de condiționalitatea UE, iar realizarea transformărilor interne a fost și este dictată de către cerințele și inițiativele comunitare. Drept rezultat, procesul de integrare a Republicii Moldova este caracterizat de o interdependență strânsă a acțiunilor la nivel extern și la nivel intern, fiind bazat pe realizarea cerințelor europene, mai ales în cadrul inițiativelor venite din partea UE, și fiind evaluat de rapoartele de progres ale structurilor europene.

Începând cu anul 2009, avansarea Republicii Moldova în cursul său european depinde de realizarea angajamentelor pe care țara și le-a asumat în cadrul Parteneriatului Estic și, respectiv, de aprecierile pozitive sau negative din partea UE în această privință. Fiind participantă la inițiativa dată, Republica Moldova a primit bonusurile principale din partea condiționalității UE:

regimul liberalizat de vize, semnarea Acordului de Asociere și a Acordului de instituire a Zonei de Liber Schimb Aprofundat și Cuprinzător (ZLSAC). Pentru Republica Moldova acest lucru semnifică începutul unei noi perioade de eforturi considerabile îndreptate spre obținerea statutului de stat candidat. Dacă în perioada 2010-2014 procesul de integrare europeană era dictat primordial de dimensiunile externe, începând cu anul 2014 accentul trebuie transferat pe dimensiunile interne, mai ales că în urma instabilității politice și a celei economice cu care s-a confruntat țara începând cu anul 2015 UE a aplicat condiționalitatea negativă prin înghețarea finanțării Republicii Moldova. Faptul dat și situația creată în țară a produs un impact direct asupra dinamicii de realizare a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, situația îmbunătățindu-se moderat odată cu stabilirea Guvernului Filip în anul 2016.

Analizând eforturile întreprinse de Guvernul Republicii Moldova pe dimensiunile interne, evidențiem anumite progrese conform *indicatorilor cantitativi*: reluarea asistenței directe bugetare pentru Republica Moldova de către UE în sumă de 45.3 mln. EUR [5, p. 4]; rata generală de îndeplinire a PNAIAA până la 31 decembrie 2016 de 63,1%; rata transpunerii în legislația Republicii Moldova din acquis-ul comunitar asumat în cadrul Acordului de Asociere de 34% [5, p. 5, 22]; atingerea ratei de 63% din totalul exporturilor Republicii Moldova ca urmare a implementării ZLSAC, UE devenind partenerul comercial principal al țării [5, p. 21].

Într-un ansamblu, aspectele cercetate reflectă racordarea internă, deseori anevoioasă, a țării la standardele europene potrivit cerințelor comunitare. Menționăm că drept urmare a lipsei unui consens interior, când diferite structuri ale guvernării optează pentru orientări diferite, iar din partea opiniei publice nu se manifestă o susținere necesară în realizarea procesului de integrare europeană a statului, rolul dimensiunilor externe crește evident, mai ales prin aplicarea de către UE a condiționalității atât pozitive, cât și negative, dar și a politicii de presiune asupra Guvernului Republicii Moldova privind implementarea agendei de integrare europeană.

Prin urmare, autorul consideră prioritare următoarele direcții asupra cărora Republica Moldova trebuie să-și focuseze atenția în vederea modernizării și europenizării țării și care ar constitui, totodată, unele *criterii* de apreciere a pregătirii statului pentru avansarea procesului său de integrare europeană: 1) *Intensificarea eforturilor Guvernului Republicii Moldova privind implementarea Acordului de Asociere*; 2) *Efectuarea reformelor în domeniile-cheie marcate de UE cu stegulețe roșii*; 3) *Soluționarea conflictului transnistrean*; 4) *Consolidarea rolului societății civile în procesul de integrare europeană*; 5) *Asigurarea coeziunii sociale, informarea și formarea europeană a populației Republicii Moldova* [28, p. 173]. Realizarea acestor sarcini va contribui la lichidarea restanțelor acumulate de Republica Moldova și apropierea țării de UE nu doar din punct de vedere cantitativ, ci și din punct de vedere calitativ. În acest context, trebuie

să avem în vedere și impactul pe care îl are asupra realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova schimbarea contextului internațional și al celui regional, care deseori se dovedesc a fi mai puțin favorabile.

În concluzii la compartimentul trei se menționează că dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova există și în mare parte se realizează. De la etapa incipientă se acordă prioritate dimensiunilor externe, optându-se pentru o intensificare a contactelor cu comunitatea europeană și transmițând unele mesaje în această direcție. Conștientizarea dimensiunilor interne s-a efectuat lent, iar evoluțiile din cadrul acestora deseori au loc ca rezultat al presiunilor exercitate de dimensiunile externe.

Evaluând realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare a Republicii Moldova constatăm o interdependență strânsă a acestora, în condițiile în care toate acțiunile la nivel intern sunt întreprinse în baza acordurilor, planurilor, recomandărilor parvenite din partea UE, iar progresul vectorului european al țării depinde de realizarea angajamentelor asumate. În condițiile instabilității politico-economice, Republica Moldova a experimentat condiționalitatea negativă din partea UE. Aceasta s-a făcut simțită când în urma primirii unor bonusuri îmbucurătoare, cum este Acordul de Asociere, s-a recurs la înghețarea finanțării destinate pentru implementarea reformelor interne. Mai mult ca atât, pe dimensiunile externe țara a pierdut încrederea structurilor europene, iar pe cele interne – încrederea cetățenilor. Actualmente, accentul trebuie să fie pus pe implementarea Acordului de Asociere, considerat strategia pentru integrare europeană a Republicii Moldova și esențial în vederea recâștigării încrederii la nivelul ambelor dimensiuni. Acest fapt necesită realizarea sarcinilor importante, precum sunt acțiunile îndreptate spre combaterea corupției, asigurarea independenței justiției, dezvoltarea politicilor și realizarea reformelor economice și sociale etc.; soluționarea conflictului transnistrean, consolidarea rolului societății civile. Indicăm și necesitatea asigurării consensului politic și social, precum și a informării și formării europene a populației privind procesul de integrare europeană a Republicii Moldova.

Reliefăm impactul pe care îl are asupra realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova schimbarea contextului internațional și al celui regional: interesul scăzut al UE față de noi extinderi; încordarea relațiilor dintre UE și Federația Rusă; distanțarea statelor membre ale UE în ceea ce privește atitudinile sale privind viitorul UE și ale relațiilor lor cu Federația Rusă; rolul factorului rusesc în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. În acest context, accentuăm necesitatea fortificării dimensiunilor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova pentru a o face mai puternică, prosperă și credibilă în fața partenerilor europeni.

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI

Problema științifică importantă soluționată constă în determinarea și conceptualizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, ceea ce a condus la argumentarea interdependenței dimensiunilor respective în vederea stabilirii impactului și rolului acestora în realizarea vectorului european al Republicii Moldova.

Contribuția autorului este reprezentată prin definirea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, operaționalizarea dimensiunilor date pe direcția formulării indicatorilor de investigație în vederea soluționării problemei de cercetare, identificarea interdependenței și condiționalității reciproce a dimensiunilor respective în procesul de integrare europeană, cu formularea unor recomandări pentru factorii de decizie în vederea realizării acestora în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. Ideile, concluziile și recomandările științifice expuse în conținutul lucrării sunt rezultatul cercetării autorului, fiind elucidate în 23 de publicații științifice și prezentate la 17 conferințe științifice naționale și internaționale.

Studiul teoretic cu caracter inedit al dimensiunilor externe și al celor interne în procesul de integrare europeană desemnează un *avantaj* științific prin introducerea în știința și practica națională a conceptelor respective și abordarea interdisciplinară a multiaspectualității procesului de integrare europeană. De asemenea, s-a efectuat o analiză complexă a experienței europene în realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană și s-a determinat nivelul de funcționare și corelare al acestora în cazul Republicii Moldova. Metodologia aplicată în lucrarea de față a evidențiat, prin abordarea politologică și conceptual-teoretică, semnificația ei teoretică în dezvoltarea studiilor europene, iar prin studiul implementării obiectivelor de integrare europeană prin prisma experienței avansate europene și studiul de caz al manifestării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova s-a evidențiat caracterul său analitico-aplicativ.

Valoarea aplicativă a lucrării rezidă din rezultatele și concluziile obținute pe parcursul cercetării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană. Cercetarea este importantă pentru știință în general, pentru procesul de învățământ, dar și pentru domeniul practic. Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările elaborate pot servi drept puncte de reper pentru factorii de decizie în vederea realizării obiectivelor de integrare europeană a Republicii Moldova. De asemenea, reprezentând un suport teoretic și factologic esențial, lucrarea de față poate fi utilizată drept suport teoretic și empiric de către cadrele didactice în vederea completării cursurilor universitare din domeniile relațiilor internaționale și studiilor europene.

Rezultatele obținute au permis autorului să formuleze următoarele **concluzii**:

1. Prin abordarea teoretico-conceptuală a *dimensiunii* drept aspect, latură, trăsătură, cât și o rază de acțiune, preocupare față de o anumită problemă, s-au formulat și s-au definit noțiunile de dimensiuni externe și dimensiuni interne în procesul de integrare europeană [3.13, p. 231-232].

2. Dimensiunile externe în procesul de integrare europeană pentru statele cu aspirații europene, cum este și cazul Republicii Moldova, se reflectă prioritar prin: factorul UE (incluzând autoritatea și influența pe care o emană UE prin intermediul întâlnirilor, declarațiilor oficiale, vizitelor etc.) și politica de condiționalitate pozitivă și negativă a Uniunii Europene (prin prisma negocierilor purtate în baza cerințelor înaintate de către Uniune, acorduri, asistență tehnică, financiară, cât și presiunea exercitată a UE asupra implementării agendei de integrare europeană în cazul Republicii Moldova) [2.4, p. 190-192].

3. Dimensiunile interne în procesul de integrare europeană au drept componente de bază europenizarea, modernizarea și democratizarea statului cu aspirații europene. Europenizarea, în cazul nostru, este percepută mai ales din perspectiva de preluare la nivel național a politicilor și practicilor Uniunii Europene [2.4, p. 192-194].

4. Analiza practicii integrării europene a statelor din Europa Centrală și de Est și a celor din Balcanii de Vest a demonstrat existența, funcționarea și interacțiunea dintre dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare europeană. În baza practicii statelor vizate, pot fi deduse un șir de caracteristici comune: persistența prezenței UE (prin rapoartele de progres și monitorizarea permanentă a rezultatelor înregistrate de către state) și a politicii de condiționalitate a UE, eficiența căreia se datorează, în special, oferirii perspectivei de aderare la comunitatea europeană; realizarea dimensiunilor interne în procesul de integrare a statelor cercetate prin acordarea priorității implementării la nivel intern al cerințelor comunitare; crearea mecanismelor instituționale naționale pentru coordonarea procesului de integrare europeană. Aceste trăsături permit trasarea unor repere pentru realizarea dimensiunilor date în cazul Republicii Moldova, ținând cont de specificul național [3.12, 169-177; 3.11, p. 574-583].

5. În Republica Moldova, integrarea europeană s-a interpretat inițial prin dimensiunile sale externe, conștientizarea dimensiunilor interne efectuându-se lent. La momentul actual, dimensiunile interne în procesul de integrare europeană a țării continuă să fie subapreciate. Deși se denotă o interdependență strânsă între dimensiunile externe și cele interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova, în condițiile existenței diferitor orientări a structurilor guvernamentale și lipsei susținerii din partea opiniei publice, rolul dimensiunilor externe s-a mărit evident [1.1, p. 181-188].

6. Este necesară coeziunea tuturor forțelor politice și a actorilor din societate pentru atingerea unor scopuri majore. Totodată, politica de integrare promovată de Guvernul Republicii Moldova deseori se reprezintă drept una speculativă și demagogică, sarcinile de integrare europeană fiind transformate în platforme electorale, fără a fi implementate în practică. În acest sens, se optează pentru o conducere competentă și o voință politică stabilă, asigurată de suportul populației pentru promovarea obiectivului de integrare europeană a țării [3.2, p. 170-177].

7. Cercetarea realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova efectuată în baza indicatorilor cantitativi și a criteriilor calitative a permis să constatăm că, deși din punct de vedere cantitativ Republica Moldova înregistrează anumite progrese în realizarea obiectivelor stabilite în cadrul PNAIAA (63,1 %), în transpunerea în legislația națională a aquis-ului comunitar (34 %) și implementarea ZLSAC, la capitolul criteriilor calitative se denotă o acumulare a restanțelor în implementarea condiționalității UE. Ca urmare a acestui fapt, cât și a diviziunii existente în cadrul forțelor politice și al societății (ce se reflectă prin scăderea ratei de susținere a cursului european al țării), se urmărește o oarecare îndepărtare a Republicii Moldova de UE, spre deosebire de perioada anilor 2009-2014.

8. În contextul internațional și cel regional mai puțin favorabile (interesul scăzut al UE față de noi extinderi; încordarea relațiilor dintre UE și Federația Rusă; rolul factorului rusesc în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova), accentuăm necesitatea fortificării dimensiunilor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova.

În baza rezultatelor obținute, autorul înaintează următoarele **recomandări**:

1. Este important ca Guvernul Republicii Moldova să realizeze în termenii stabiliți Planul Național de Acțiuni pentru implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova – Uniunea Europeană în perioada 2017 – 2019, aprobat prin Hotărârea Guvernului din 28 decembrie 2016. În contextul problemelor cu care se confruntă Republica Moldova la etapa actuală și impactul pe care acestea îl produc asupra cursului european al țării, accentul trebuie pus pe implementarea Acordului de Asociere în termeni rezonabili și realizării riguroase a pachetului de reforme.

2. Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene să atragă reprezentanții mediului academic și experții societății civile în realizarea dimensiunilor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova, cum ar fi implementarea Acordului de Asociere cu UE. Tot aici se înscrie necesitatea elaborării și promovării unei strategii de informare a populației Republicii Moldova privind realizarea și consecințele implementării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a țării, antrenând societatea civilă (prin semnarea

unor contracte sau parteneriate între Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene și organizațiile non-guvernamentale).

3. Crearea Oficiului pentru Integrare Europeană a Republicii Moldova, constituit din reprezentanți ai structurilor statale și ai sectorului civic. Atribuțiile sale să includă pregătirea, coordonarea, realizarea și implementarea dimensiunilor interne în procesul de integrare europeană a țării, inclusiv pregătirea și ducerea eventualelor negocieri de aderare a Republicii Moldova la UE. Astfel, se va lichida confuzia creată de Ministerul Afacerilor Externe și Integrării Europene, coordonatorul principal al procesului de integrare europeană a Republicii Moldova, că cursul european al țării este o sarcină a politicii externe.

Perspectivile cercetării problemei științifice constau în aprofundarea investigațiilor privind manifestarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană pe direcții separate în domeniul politico-juridic și economico-social. Este important de estimat influența contextului regional și internațional și de prognozat efectele globalizării asupra realizării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană în general și a Republicii Moldova în particular. De asemenea, cercetarea factorului rusesc ca dimensiune externă și impactul pe care acesta îl produce asupra procesului integraționist prezintă un interes aparte.

BIBLIOGRAFIE

1. Bucătaru V. Liberalizarea regimului de vize cu UE. Progrese, provocări, perspective. Chișinău: Cartier, 2013. 12 p.
2. Căldare Gh. Probleme și priorități în colaborarea Republicii Moldova cu Uniunea Europeană la etapa actuală. În: Știința politică și societatea în schimbare: Mat. Conf. Șt. Int. dedicate celei de-a 20-a aniversări a Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, 13 noiemb. 2015. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 377-386.
3. Cebotari Sv. Politica externă a Republicii Moldova în contextul proceselor integraționiste: interese și priorități. Teză de doctor în științe politice. Chișinău, 2007. 169 p.
4. Grabbe H. Puterea de transformare a UE. Europenizarea prin intermediul condițiilor de aderare în Europa Centrală și de Est. Chișinău: Epigraf SRL, 2008. 248 p.
5. Groza I. ș.a. Raport alternativ de progres 2014-2016. Implementarea Acordului de Asociere Republica Moldova-Uniunea Europeană. Chișinău: IPRE, 2017. 67 p.
6. Gudîm A. Republica Moldova și Uniunea Europeană ca parteneri. Chișinău: TACIS, 2002. 59 p.
7. Ivan A. L. Statele Unite ale Europei: Uniunea Europeană între interguvernamentalism și supranaționalism. Iași: Institutul European, 2007. 387 p.
8. Juc V. Integrarea europeană - dimensiune a interesului național al Republicii Moldova. În: Republica Moldova și Uniunea Europeană: dimensiunile cooperării. Chișinău: S.n. (Tipografia - Sirius), 2016, p. 4-35.
9. Klipii I. Evoluția cadrului politic al problemei integrării europene. În: Moldova și integrarea europeană. Chișinău: IPP, 2001, p. 9-35.
10. Morari C. Realizarea dimensiunilor externe și interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova: evoluție și actualitate. În: Studia Universitatis Moldaviae, 2016, nr. 3 (93), p. 181-188.
11. Osoianu I. Prioritățile reformei administrației publice în perspectiva elaborării strategiei de integrare europeană și a Planului de Acțiuni Republica Moldova – UE. Chișinău: IPP, 2004. <http://ipp.md/doc.php?l=ro&idc=171&id=240> (vizitat 05.06.2013).
12. Vasilescu Gr. Strategii de integrare europeană pentru Republica Moldova. În: Știința politică în Republica Moldova: realizări și perspective. Studii Internaționale. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 247-254.
13. Vasilescu Gr., Morari C. Integrarea europeană. În: Relațiile internaționale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice. Chișinău: CEP USM, 2016, p. 227-244.
14. Vătăman D., David I. România și Uniunea Europeană: istorie și actualitate. București: Pro Universitaria, 2008. 225 p.
15. Барановски В. Г. Политическая интеграция в Западной Европе. Москва: Наука, 1983. 264 с.
16. Бенюк В. Европейские интеграционные процессы. Теории, концепции, понятия. Кишинёв: Типография, 2006. 160 с.
17. Бурляй Я. Интеграционные процессы в западном полушарии. În: Международная жизнь, 2002, №8, с. 78-84.
18. Козловец Н.А. Модернизация *versus* национальная идентичность. În: Современная интеллигенция: проблемы социальной идентификации: сборник научных трудов: в 3 т. Москва: Улан- Удэ, 2012, с. 28-39.
19. Колацки А. Концептуальные основы «Восточного партнерства» как инструмента Европейской политики соседства. În: Восточное партнерство. Цели – опыт - вызовы. Анализ процесса имплементации в государствах охваченных программой. Краков: Ksigarnia Akademicka, 2013, с. 93-100.

20. Теоса В. Повышение качества демократии в Молдове и Грузии как основа европейского будущего. În: Georgia și Moldova: experiența de formare a statului democratic. Conf. Șt. Internaț. Tbilisi: TSU, 2016, p. 5-14.
21. Borkowski J. Co-ordination of Poland's European Integration Policy. În: Yearbook of Polish European Studies, 1998, nr 2, p. 43-55.
22. Dekic I. Transitional Priorities of Serbia in the Light of European Integration. În: Megatrend Review, 2010, Vol. 7 (2), p. 327-344.
23. Hodak L. M. The Republic of Croatia in the Process of European Integration. Germany: Center for European Integration Studies. Discussion Paper c 43, 1999. 18 p.
24. Kraijdan A. European Integration through the Cooperation on the Parliaments, Civil Society and the Independent Regulatory Bodies in SEE - Case of Republic of Moldova. În: Perspectiva academică. Mat. Conf. Șt. Internaț. „Dezvoltarea învățământului superior, societății democratice și economiei de piață în context european,” 25 – 26 aprilie 2013, Vol. IV. Chișinău: Perspectiva, 2013, p. 12-14.
25. Kubicek P. J. International Normes, the European Union, and Democratization: Tentative Theory and Evidence. În: The European Union and Democratization/ ed. P. J. Kubicek. London: Routledge. Taylor&Francis Group, 2003, p. 1-30.
26. Litra L. The EU's Conditionality in the Case of Moldova (2001-2009): Failure or Success? În: SPES Policy Papers, January 2011. 27 p.
27. Los-Nowak T. Contemporary Government Attitudes towards the European Union. În: Poland and the European Union. London and New York: Routledge, 2000, p. 8-23.
28. Morari C. European Integration of the Republic of Moldova at Present Time: Realities and Tendencies. În: Țările post-sovietice între UE și Federația Rusă – analiza circumstanțelor specifice și tendințelor politice. Conf. Șt. Internaț. Chișinău: CEP USM, 2016, p. 170-177.
29. Morari C. Experience of Romania in the Elaboration and Implementation of the Domestic Policies of European Integration: Lessons for the Republic of Moldova. În: CES Working Papers III, Iași, 2011, Volume III, Issue 1, p. 72-80.
30. Morari C. Western Balkan Countries on the Road of European Integration: Results and Tendencies. În: CES Working Papers III, Iași, 2012, Volume IV, Issue 3a, p. 574-583.
31. Olsen J. P. The Many Faces of Europeanization. În: Journal of Common Market Studies, 2002, Vol. 40, No. 5, p. 921-952.
32. Radaelli C. The Europeanization of Public Policy. În: The Politics of Europeanization /ed. by Featherstone K., Radaelli C. New York: Oxford University Press, 2003, p. 27-56.
33. Risteska M. The Macedonian Accession to the European Union. În: The Future of EU Enlargement: On Track or Derailed? Debates in New Member States, Candidates and Neighbours. Latvia: Providius, 2007, p. 75-96.
34. Schimmelfennig F., Sedelmeier U. Governance by Conditionality: EU Rule Transfer to the Candidate Countries of Central and Eastern Europe. În: Journal of European Public Policy 1, Taylor & Francis Ltd, 2004, nr. 11(4), p. 669-687.
35. Stern U., Wohlfeld S. Albania's Long Road into the European Union. Internal Political Power Struggle Blocks Central Reforms. În: DGAPanalyse 11, September 2012. <https://dgap.org/en/think-tank/publications/dgapanalysis/albania%E2%80%99s-long-road-european-union> (vizitat 23.07.2013).
36. Vilpišauskas R. The Political Economy of Baltic States' Accession into the EU: the Impact on the Role of the State. În: Jean Monnet/Robert Schuman Paper Series, Vol.5, No. 21. Florida: Miami European Union Center, 2005. 21 p.

PUBLICAȚII LA TEMA TEZEI

1. Articole publicate în reviste recenzate, categoria B

- 1.1. Morari C. Realizarea dimensiunilor externe și interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova: evoluție și actualitate. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2016, nr. 3 (93), p. 181-188. (0,9 c.a.).

2. Articole publicate în reviste recenzate, categoria C

- 2.1. Morari C. Internal Dimension of the Republic of Moldova and Georgia's European Integration Process: Achievements and Difficulties. În: *Studia Universitatis Moldaviae*, 2015, nr. 8 (88), p. 37-45. (1 c.a.).
- 2.2. Morari C. European Integration of Georgia and the Republic of Moldova: Evolution and Prospects. În: *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*, 2014, nr.3 (LXVI), p. 174-186. (0,88 c.a.).
- 2.3. Morari C. Europeanization of the Republic of Moldova and Georgia: Comparative Approaches. În: *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*, 2014, nr.4 (LXVII), p. 187-199. (0,9 c.a.).
- 2.4. Vasilescu Gr., Morari C. Procesul de integrare europeană prin dimensiunile sale externă și internă: aspecte teoretico-conceptuale. În: *MOLDOSCOPIE (Probleme de analiză politică)*, 2013, nr.3 (LXII), p. 182-196. (1 c.a.).

3. Articole în reviste științifice și materiale ale comunicărilor științifice naționale și internaționale

- 3.1. Morari C. EU Role in the Republic of Moldova European Integration within Eastern Partnership. În: *CES Working Papers*, Iași, 2016, Volume VIII, Issue 3, p. 410-425. (1c.a.).
- 3.2. Morari C. European Integration of the Republic of Moldova at Present Time: Realities and Tendencies. În: *Țările post-sovietice între UE și Federația Rusă – analiza circumstanțelor specifice și tendințelor politice. Conferință științifică internațională, 27 septembrie, 2016. Chișinău: CEP USM, 2016, p. 170-177. (0,5 c.a.).*
- 3.3. Vasilescu Gr., Morari C. Integrarea europeană. În: *Relațiile internaționale în curriculumul universitar: bazele teoretico-metodologice. Chișinău: CEP USM, 2016, p. 227-244. (1,4 c.a.).*
- 3.4. Morari C. Integrarea europeană a Republicii Moldova la etapa actuală: realizări și tendințe. În: *„Integrare prin cercetare și inovare”. Materialele Conferinței Științifice naționale cu participare internațională, 10-11 noiembrie 2015. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 229-231. (0,2 c.a.).*
- 3.5. Morari C. Factorul UE în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova. În: *Știința politică și societatea în schimbare: Mat. Conf. Șt. Internaț. dedicate celei de-a 20-a aniversări a Facultății Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative, 13 noiemb. 2015. Chișinău: CEP USM, 2015, p. 465-471. (0,59 c.a.).*
- 3.6. Морарь Кр. Взаимосвязь внешних и внутренних аспектов процесса Европейской интеграции Республики Молдова. În: *Детерминанты и перспективы политики европейской интеграции Республики Молдова. Kraków: Ksigarnia Akademicka, 2015, p. 167-176. (0,6 c.a.).*
- 3.7. Morari C. CEE European Integration Experience: Lessons for Georgia and the Republic of Moldova. În: *Perspectiva academică. Mat. Conf. Șt. Internaț. „Dezvoltarea învățământului*

- superior, societății democratice și economiei de piață în context european Ediția II”, 16 – 17 aprilie 2014, Vol. V. Chișinău: Perspectiva, 2014, p. 75-82. (0,87 c.a.).
- 3.8. Morari C. Republica Moldova și Georgia după semnarea Acordului de Asociere cu Uniunea Europeană: realități și perspective. În: „Integrare prin cercetare și inovare.” Materialele Conferinței Științifice naționale cu participare internațională. Rezumate ale comunicărilor, 10-11 noiembrie 2014. Chișinău: CEP USM, 2014, p. 173-175. (0,2 c.a.).
- 3.9. Василеску Г., Морарь Кр. Европейская интеграция Республики Молдова в рамках Восточного Партнерства. În: Восточное партнерство. Цели – опыт - вызовы. Анализ процесса имплементации в государствах охваченных программой. Краков: Ksigarnia Akademicka, 2013, с. 151-156. (0,35 c.a.).
- 3.10. Morari C. Pregătirea internă a Republicii Moldova pentru integrarea europeană: sarcini și obiective. În: Perspectiva academică. Mat. Conf. Șt. Internaț. „Dezvoltarea învățământului superior, societății democratice și economiei de piață în context european,” 25 – 26 aprilie 2013, Vol. IV. Chișinău: Perspectiva, 2013, p. 22-30. (1 c.a.).
- 3.11. Morari C. Western Balkan Countries on the Road of European Integration: Results and Tendencies. În: CES Working Papers III, Iași, 2012, Volume IV, Issue 3a, p. 574-583. (0,6 c.a.).
- 3.12. Morari C. Practica integrării europene a statelor din Europa Centrală și de Est: repere pentru Republica Moldova. În: Romania and the European Union. Dynamics of the Integration Process. Lucrările celei de-a VII-a Conferințe internaționale “Jean Monnet.” Iași: A.I. Cuza, 2011, p. 169-177. (0,57 c.a.).
- 3.13. Morari C. Corelarea dimensiunilor externă și internă în procesul de integrare europeană. În: Știința politică în Republica Moldova: realizări și perspective. Studii Internaționale. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 231-238. (0,5 c.a.).
- 3.14. Morari C. Experience of Romania in the Elaboration and Implementation of the Domestic Policies of European integration: Lessons for the Republic of Moldova. În: CES Working Papers III, Iași, 2011, Volume III, Issue 1, p. 72-80 (0,58 c.a.).
- 3.15. Morari C. Pregătirea Republicii Moldova pentru etapa de preaderare la Uniunea Europeană: dificultăți și soluții. În: „Creșterea impactului cercetării și dezvoltării capacității de inovare.” Rezumatele Conferinței Științifice cu participare internațională consacrată aniversării a 65-a a USM. Chișinău: CEP USM, 2011, p. 406-408. (0, 2 c.a.).
- 3.16. Morari C., Vasilescu Gr. Realizarea practică a obiectivelor de integrare europeană prin prisma experienței statelor europene (Cazurile Poloniei și României). În: ”Dezvoltarea cercetării științifice, promovarea și cultivarea creativității și a inovării în procesul instruirii academice”. Conferința științifică dedicată aniversării 64 de la fondarea Univ.de Stat din Moldova: șt. sociale: Rez. Comunicărilor, 5 mai 2010. Chișinău: CEP USM, 2010, p. 131-132. (0,14 c.a.).
- 3.17. Vasilescu Gr., Morari C. Integrarea europeană a României – experiență și oportunități pentru Moldova. În: „Cercetare și inovare – perspective de evoluție și integrare europeană”. Conferința științifică a masteranzilor și doctoranzilor. Chișinău: CEP USM, 2009, p. 253-254. (0, 15 c.a.).
- 3.18. Căldare Gh., Morari C. Colaborarea comercial-economică a Republicii Moldova cu țările Uniunii Europene: realități și perspective. În: Studii internaționale.Viziuni din Moldova, 2008, nr.1(6), p. 65-72. (0,5 c.a.).

ADNOTARE

la teza de doctor în științe politice *Dimensiunile externe și interne în procesul de integrare europeană. Cazul Republicii Moldova*, autor **Cristina Morari**,
Specialitatea 562.04 – Teoria integrării europene, instituții, procese și politici europene
Chișinău, 2017.

Structura tezei: introducere, trei capitole, concluzii generale și recomandări, bibliografia din 247 de titluri, 8 anexe, 140 pagini de text de bază. Rezultatele tezei au fost expuse în 23 de articole științifice.

Cuvinte - cheie: integrare europeană, dimensiuni externe, dimensiuni interne, factor UE, politică de condiționalitate, europenizare, democratizare, modernizare, reforme, politici.

Domeniul de studiu. Științe politice, teoria integrării europene, instituții, procese și politici europene.

Scopul și obiectivele lucrării. Scopul studiului constă în cercetarea teoretico-conceptuală a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană și investigarea analitico-aplicativă a corelării acestora, având drept studiu de caz Republica Moldova. În vederea realizării scopului propus au fost formulate următoarele *obiective*: analiza istoriografiei cercetării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană; identificarea conceptuală a procesului integraționist și a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană; formularea abordărilor metodologice ale cercetării dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană; examinarea experienței statelor membre ale Uniunii Europene din Europa Centrală și de Est în realizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul lor de integrare europeană; investigarea manifestării dimensiunilor externe și a celor interne în practica procesului de integrare europeană a statelor din Balcanii de Vest; aprecierea evoluției dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova; estimarea interdependenței dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova în contextul actual și de perspectivă.

Noutatea și originalitatea științifică rezidă în abordarea conceptuală și analitico-aplicativă a dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană și introducerea în știința și practica națională a conceptelor de dimensiuni externe și dimensiuni interne în procesul de integrare europeană.

Problema științifică importantă soluționată constă în determinarea și conceptualizarea dimensiunilor externe și a celor interne în procesul de integrare europeană, ceea ce a condus la argumentarea interdependenței dimensiunilor respective în vederea stabilirii impactului și rolului acestora în realizarea vectorului european al Republicii Moldova.

Semnificația teoretică se exprimă prin completarea cadrului conceptual pentru desfășurarea investigațiilor cu caracter științific interdisciplinar asupra procesului de integrare europeană prin elucidarea dimensiunilor sale externe și interne; determinarea unor repere din experiența europeană pentru Republica Moldova și argumentarea necesității fortificării dimensiunilor interne în procesul de integrare europeană a Republicii Moldova.

Valoarea aplicativă a lucrării. Rezultatele cercetării, concluziile și recomandările formulate pot servi drept puncte de reper pentru factorii de decizie în vederea realizării obiectivelor de integrare europeană a Republicii Moldova. Materialele cercetării pot să-și găsească aplicabilitate în elaborarea cursurilor universitare în domeniile relațiilor internaționale și studiilor europene.

Implementarea rezultatelor științifice este reflectată în tezele unor conferințe naționale și internaționale; în articole publicate în reviste de specialitate; în activitatea autorului în calitate de lector în cadrul Departamentului Relații Internaționale, Facultatea de Relații Internaționale, Științe Politice și Administrative a Universității de Stat din Moldova.

АННОТАЦИЯ

к диссертации на соискание ученой степени доктора политологии **Внешние и внутренние измерения в процессе европейской интеграции. На примере Республики Молдова**, автор **Кристина Морарь**, Специальность 562.04 – Теория европейской интеграции, Европейские институты, процессы и политики, Кишинев, 2017

Структура работы: введение, 3 главы, общие выводы и рекомендации, библиография из 247 источников, 8 приложений, 140 страниц основного текста. Результаты диссертации были изложены в 23 научных статьях.

Ключевые слова: европейская интеграция, внешние измерения, внутренние измерения, фактор ЕС, политика обусловленности, европеизация, демократизация, модернизация, реформы, политики.

Область исследования. Политические науки, теория европейской интеграции, Европейские институты, процессы и политики.

Цель и задачи работы: Целью работы является теоретико-концептуальное изучение внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции и аналитико-прикладное исследование их взаимосвязи на примере Республики Молдова. Для достижения поставленной цели были сформулированы следующие **задачи:** осуществление историографического анализа исследуемой проблематики; определение понятия интеграционного процесса и внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции; формулировка методологических подходов исследования внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции; изучение опыта реализации внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции стран Центральной и Восточной Европы; исследование проявления внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции Балканских стран; определение эволюции внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции Республики Молдова; оценка взаимосвязи внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции Республики Молдова на нынешнем этапе и в перспективе.

Научная новизна и оригинальность исследования состоят в концептуальном и аналитико-прикладном подходе в исследовании внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции и внедрении в национальную науку и практику концепций о внешних и внутренних измерениях в процессе европейской интеграции.

Важная решенная научная проблема исследования состоит в определении и концептуализации внешних и внутренних измерений в процессе европейской интеграции, что способствовало аргументации их взаимодействия для установления влияния и роли данных измерений в реализации европейского вектора Республики Молдова.

Теоретическое значение работы раскрывается в укомплектовании концептуальных рамок, необходимых для проведения междисциплинарных по характеру исследований внешних и внутренних измерений европейской интеграции; в индентификации лекций для Республики Молдова исходя из европейского опыта; и аргументации необходимости уредить внутренние измерения в процессе европейской интеграции Республики Молдова.

Практическая значимость исследования. Результаты исследования, выводы и рекомендации могут служить ориентиром для лиц ответственных за реализацию целей европейского курса страны. Материалы исследования могут быть использованы при разработке специальных курсов в области международных отношений и европейских исследований.

Внедрение научных результатов представлено в тезисах на национальных и международных конференциях; в опубликованных научных статьях; в работе диссертанта в качестве лектора Департамента Международные Отношения, Факультета Международных Отношений, Политических и Административных Наук Молдавского Государственного Университета.

ANNOTATION

of the PhD thesis in Political Sciences entitled: *External and Internal Dimensions in the European Integration Process. The Case of the Republic of Moldova*, author **Cristina Morari**, Specialization: 562.04 - Theory of European Integration, European Institutions, Processes and Policies, Chisinau, 2017

Work structure: introduction, 3 chapters, conclusions and recommendations, bibliography of 247 sources, 8 annexes, and 140 pages of basic text. The results of the thesis have been published in 23 scientific articles.

Keywords: European integration, external dimensions, internal dimensions, EU factor, conditionality, Europeanization, democratization, modernization, reforms, policies.

Area of research represents political science, theory of European integration, European institutions, processes and policies.

The purpose and objectives of the work. The **purpose** is theoretical-conceptual research of external and internal dimensions in the European integration process and analytical-applicative investigation of their interdependence in the case of the Republic of Moldova. The research goal implied the following **objectives**: the conducting analysis of historiography of external and internal dimensions in the European integration process; conceptual identification of the integration process and of external and internal dimensions in the European integration process; formulation of methodological approaches of the external and internal dimensions in the European integration process; study of practice of EU member states from Central and Eastern Europe in realization of external and internal dimensions in the European integration; research of manifestation of external and internal dimensions in the European integration of the Western Balkan states; appreciation of the evolution of the external and internal dimensions in the European integration process of the Republic of Moldova; evaluation of the interdependence of the external and internal dimensions in the European integration process of the Republic of Moldova at current stage and in prospect.

Scientific novelty and originality consists in the presentation of the conceptual and analytical-applicative approach of the external and internal dimensions in the European integration process and in the introduction in national science and practice of the concepts of external dimensions and internal dimensions in the European integration process.

The important scientific problem solved in the research is the determination and conceptualization of the external and internal dimensions in the European integration process that have led to argumentation of their interdependence in order to establish the impact and the role of the dimensions in the realization of the European vector of the Republic of Moldova.

The theoretical significance of the research lies in completing the conceptual framework for conducting investigations of interdisciplinary character on the European integration process by highlighting its external and internal dimensions; identification of some lessons for the Republic of Moldova from European experience; and justifying the need of consolidation of internal dimensions in the European integration process of the Republic of Moldova.

Applicative value of the research. Research results, conclusions and synthesized recommendations can serve as a foundation for the decision-making authorities to realize the objectives of European integration of the Republic of Moldova. Results of research can be applied in the development of specialized courses in the field of international relations and European studies.

Implementation of scientific results. The research results are reflected in academic papers that were presented at national and international conferences; in articles published in scientific journals; in activity of author as lecturer at International Relations Department of the Faculty of International Relations, Political and Administrative Sciences of the Moldova State University.

MORARI CRISTINA

**DIMENSIUNILE EXTERNE ȘI INTERNE ÎN PROCESUL DE
INTEGRARE EUROPEANĂ. CAZUL REPUBLICII MOLDOVA**

**SPECIALITATEA 562.04 – TEORIA INTEGRĂRII EUROPENE,
INSTITUȚII, PROCESE ȘI POLITICI EUROPENE**

Autoreferatul
tezei de doctor în științe politice

Aprobat spre tipar: 26.06.2017 Hârtie ofset. Tipar ofset. Coli de tipar: 1.87	Formatul hârtiei 60x84 1/16 Tirajul 60 ex. Comanda nr. 351
---	--

Centrul Editorial – Poligrafic al Universității de Stat din Moldova
Str. A. Mateevici, 60, Chișinău, MD-2009